

Gelişim dönemlerine göre karakter gelişimi

Character development according to development periods

 Hüseyin Çapuk¹

¹Şırnak Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Şırnak, Türkiye

ÖZET

Bu makalenin amacı gelişim dönemlerine göre karakter gelişimini açıklamaktır. İnsanın karakter yapısının gelişimi bebeklikten itibaren başlayarak yaşamın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Karakter gelişimi yaş dönemlerine göre değişim göstermekte ve her dönem ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu makalede kişilik ve kişiliğimizin kökeni, karakter ve karakter gelişimi ile ilgili tanımlar, bebeklik dönemi karakter gelişimi, okul öncesi dönem karakter gelişimi, ergenlik dönemi karakter gelişimi, yetişkinlik dönemi karakter gelişimi ve yaşlılık dönemi karakter gelişimi açısından incelemesi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: kişilik; karakter gelişimi; mizaç; gelişim dönemleri

ABSTRACT

The purpose of this article is to explain the character development according to the developmental stages. The development of human character structure is a process that starts from infancy and continues until the end of life. Character development varies according to age periods and each period should be evaluated separately. In this article, the origin of our personality and personality, definitions of character and character development, character development in infancy, character development in preschool period, character development in adolescence, character development in adulthood and character development in old age are examined.

Keywords: personality; character development; temperament; developmental periods

Giriş

Gelişim, bir organizmanın döllenme ile başlayan ve sonuna kadar devam eden fiziksel, zihinsel, dilsel, duygusal ve sosyal süreçlerdeki değişimdir. Gelişim sosyal çevrenin etkisiyle beraber biyolojik, bilişsel, sosyal ve duygusal süreçlerin ürünüdür (Güler, 2017). İnsanoğlu hayat boyu devam eden gelişim evrelerinden geçer. Bu yönde fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlak gelişimi gibi süreçlerden geçer. Gelişimin bazı yönleri genetik geçişten bazı yönleri de çevreden etkilenirken, birçok yönü ise ikisinin birleşiminden etkilenmektedir. Kısacası kişilik gelişiminde, doğuştan gelen genlerle yani anne ve babadan çocuklara geçen özellikler ve çevrenin etkisi ile şekillenmektedir. Araştırmacılar çocuk gelişimini genellikle bebeklik (0–2 yaş), erken çocukluk (okul öncesi, 3–6 yaş), ve orta dönem çocukluk (okul dönemi, 7–12 yaş); ortalama 13–17 yaşları arasındaki dönemi de ergenlik dönemi olarak ele almaktadırlar (Özdemir ve ark., 2012). Gelişim dönemlerinden söz etmişken karakterimizi şekillendiren kişilikten bahsedelim.

Kişilik

Kişilik, kişiye has olan, onu başkalarından ayıran, çevresine uyum sağlama olarak tanımlanabilir. Kişiliğin gelişimi yaygın görüşe göre genetik yapı ve çevresel olayların etkilemesi sonucu ile kişiliğin geliştiği söylenmektedir. Davranışların gelişiminde 'Genetik geçiş' veya 'epigenetik' görüşü, kalıtsal yapı ile çevresel uyarıların etkileşimiyle beraber baştan düzenlenmiştir. Genel olarak normal dağılıma ait özelliklerin yarısı genetik farklılıklar, geri kalanı ise ölçüm hataları ve kişilikteki fırtınalı geçişler sayılabilir (Mertol, 2011).

XXI. yüzyıl, dünyanın birçok yerinde giderek artan yoğunlaşan değerler bunalımı ve kültürel yozlaşmanın sebep

olduğu sorunlar devam etmektedir. Buna bağlı olarak şiddet eğilimi, sahtekarlık, anne-baba ve öğretmenine karşı gelme, toplumsal kurallara uymama, uyuşturucu kullanımı, intihar, normların ihlali gibi kendine ve çevresindekilere zarar verme potansiyelleri artış göstermektedir. Bu durum nihayetinde farklı ülkelerde yapılan araştırmalar sosyal değerlerden kopuk bir nesil yetişmesine çatışmalara sebep olabilmektedir (Ekşi ve ark., 2018).

Toplumsal yaşamın bağına güçlendirmek, bir kısım davranış biçimlerini yerinde ve doğru olarak yapılmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu noktada karakter kavramı karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yapıya bakıldığı zaman sağlam karakterli bireylerin yetişmesi konusunda beklentileri olmuştur. Çocuklara ve yetişkinlere karşı merhametli, sevgi, saygı, sorumluluk sahibi, adaletli, dürüst ve vatandaşlık bilincini aşılacak gibi problemler karşımıza çıkmaktadır (Dilci, 2017).

Toplumun değişen bu dinamiklerine sahip çıkmak kültür, gelenek ve değerlerini sonraki nesillere aktarılmasıyla mümkün gözükmektedir. Bu değer aktarımı ise öncelikle anne baba tarafından şekillenmekte ve bilgi, beceri ve değer kazanıldığı ilk yer olmakta aynı zamanda sosyal çevrenin etkisi ile bütünleşmektedir.

Kişiliğimizin kökeni nedir?

Çağlar boyunca kişiliğimizin kökeni ile ilgili birçok çalışma yapılmış ve farklılıklar ortaya konmuştur. Çocukluktan itibaren cinsiyet, yaş, anne ve baba tutumları, bilişsel ve davranışsal oluşum, çocuk doğumu, biyofizyolojik yapı ve vücut fizyolojisine göre kişiliğin temeli ve gelişimi ile ilgili birçok teori geliştirilmiştir. Enneagram modelinde doğuştan gelen bir çekirdek yapısında çevrenin etkili olduğunu ve bunu bir ağaç benzetmesi ile açıklanmıştır. Otuz yaşında bir ağaç hayal edin.

Bu ağaç otuz mevsimler arası geçiş yaşamış, otuz kış geçirmiş ve bunlarla beraber sayısız fırtınalar, dört bir yandan esen sert rüzgarlarla karşılaşmıştır. Kimi zaman bilinçsizce veya kasıtlı olarak dallarını kıranlar olmuş, kimi zamanda bilinçli bir şekilde dalları budaklanmış sonucunda daha verimli sağlıklı bir şekilde yükselmesine katkı sağlamıştır. Bir zaman zararlı böceklerin istilasına uğramış, bir zaman da onu bu zararlardan koruyacak bakım görmüştür. Bir ağacı tanımlamak istiyorsak bu bilgileri bilmemiz çok önemlidir. Fakat bu tüm bu bilgilerden daha önemli olan ve öncelikli olan şey; bu ağacın hangi ağaç olduğunu bilmemizdir. Bir çam mı, bir selvi mi, bir çınar mı yoksa bir elma ağacı mı? Bir ağacın yaşam süreci hakkında konuşabilmemiz için önce ağacın cinsini de bilmemiz gerekiyor. İşte bir ağacı tanımak için bilmemiz gereken bu temel nokta gibi; bir insanın kişiliğinin tam olarak analiz etmememiz içinde o kişinin doğuştan getirdiği çekirdek yapıyı bilmemiz gerekiyor. Doğuştan gelen bu çekirdek yapı kişiliğimizin temelini oluşturmaktadır. Yapılan tüm gözlem çalışmalarında çocukların doğumdan itibaren gözlemlenebilen tutum ve davranışlarında farklılıklar olmuştur. Hatta aile içinde kardeşlere bakıldığında aynı anne ve babadan olmalarına rağmen birbirlerinden farklılık göstermiştir. Örneğin bazı çocuklar daha hareketli ve meraklı, bazı çocuklar ise daha sakin ve ılımlıdır. Bazı çocuklar daha cesur ve atak, bazı çocuklar ise daha çekingen ve endişelidir. Elvan İşleri bebeklerle ilgili şöyle bir ifade de bulunur; “Bebeklerin ilk aylarından itibaren tepkilerinde belirgin bireysel farklılıklar dikkati çeker. Aileler bebeklerinin kendilerine has özellikleri olduğundan söz ederler. Kimi bebekler daha sakin, kimileri ise genel olarak daha zor bebeklerdir.” (Acarkan, 2019).

İşte bütün bu farklılıkların temelinde mizaç yapısı yatmaktadır. Karakter ve mizaç yapılarının farklılıklarından, gelişim dönemlerine göre kişiliğimizin oluşumunda nelerin etkili olduğunu beraber inceleyelim.

Mizaç

Mizaç, temel duygusal uyarılar tarafından otomatik olarak eşlik eden, biyolojik ve genetik yönden baskın, yaşam boyunca orta düzeyde sakin kalan, sosyokültürel etkiler karşısında değişmez olan ve algısal bellekte kavram öncesi taraf tutuculuğu varsayılan “kişiliğin duygusal özüdür” (Mertol, 2011).

Mizacın diğer tanımında insanın “yaradılışı” (fıtratı) da denilebilir. Mizaç “iç ve dış uyarıcıların insanda yarattığı duyguların onu başkalarından ayırabilecek biçimde yerleşik hale gelmesi” dir. Mizaç daha çok kalıtım ile belirlenirken aynı zamanda kişiliğin duygusal boyutunu, kişinin içedönük-dışadönük, öfkeli, neşeli, sıkılgan gibi duygusal özellikleri barındırır (Öz, 2019).

Karakter

Karakter, kişinin mizacını temsil eder ve kişinin vazgeçilmez özelliklerinden biridir. Karakter topluma sağladığı yararları ortaya çıkarmanın yanı sıra insanın olmazsa olmaz yapısını oluşturmaktadır. Bu tanımlar çerçevesinde karakter; insan doğduğu andan ölünceye kadar ki süreçte şekillenen aynı zamanda kişinin göstermiş olduğu davranış şeklinin bütününe kapsayan bir değerdir (Özbaşı, 2020). Karakter, Antik Yunan’da “biçim vermek” anlamında kullanılmıştır. John Dewey karakteri, alışkanlıkların yorumu olarak söylemiştir (Şimşek & Alkan, 2019). TDK’ya (2022) göre karakter “Bireyin kendi kendine egemen olmasını, kendi kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve hareketlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünü”, “Ayırt edici nitelik”, “Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran

temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, öz yapı, ıra, seciye”, “ Bir kimsenin veya bir insan grubunun tutumu, duygulanma ve davranış biçimi”, “Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse.” olarak açıklamıştır. (Türk Dil Kurumu, 2022).

Kişisel değer ve amaçların içerdiği nesne ilişkileri bireysel farklılıklar içermektedir. Karakter akılcı, iradeli aynı zamanda kendi isteği ile ne yaptığıdır. Mizaç korku, kızgınlık gibi basit duyguları içerirken karakter bir hedefe yönelik karar, empati ve sabır içerir. Karakter olgunluğa eriştiğinde ise aşk, ümit ve inanç gibi duyguları içermektedir. Sonuç olarak karakter yürütücü kurallar koyucu ve yargısal işlevleri içeren kendi kendini otokontrolünü sağlama diyebiliriz. Karakter doğumdan itibaren genç erişkinliğe kadar olgunlaşmaktadır (Mertol, 2011).

Toplum sürekli gelişmeye ve değişime açık olan değerler sistemidir. Bu değerlerin güçlü olması yaşamın devamlılığını sağlayan kültür, gelenekler sayesinde ayakta durmaktadır. Bu toplumun devamlılığı kültür, gelenek ve değerlerin sonradan gelecek nesillere aktarılmasıyla mümkün olabilmektedir. Yaşamın ilk anından itibaren bu değer aktarımında yanında olan anne ve babaların verdikleri emeklerle sonrasında kültürel ve sosyal çevre etkileşimi sonucu bilgi, becerinin kazanıldığı ilk yer olmaktadır (Sapsağlam, 2016). Şimdi ise yaş dönemlerine göre karakter gelişimini açıklayalım.

Bebeklik dönemi ve karakter gelişimi

Gelişim dönemi dölleme ile başlayan hayat boyu devam eden; zihinsel, dil, sosyal, duygusal ve fiziksel alanlarda bireyin tecrübelerinin bütününe kapsayan bir süreçtir. Bu süreç ile geçirdiği ilk dönemler bebeklik dönemidir. Karakter gelişimi, erken çocukluk döneminde başlayan yaşam boyu süren bir süreçtir (Özbaşı, 2020). Anne ve babaların, çocuklarını yetiştirme tarzları mutlu bir birey olmalarını sağlayacak ve iyi iş sahibi yapmak için bu öncelikler arasında ilk sırada yer almalıdır. Bu anlamda anne ve babalar nasıl bir nitelikte karaktere sahip çocuklar yetiştirilebilir fikri oluşmaktadır. Özellikle şefkat duygusu içeren bir yapıyla nasıl sağlam bir omurgaya sahip bireyler yetiştireceklerine cevap aramalıdır. Bütün yaşamını içine alan çocukların belirli bir karakter üzerine inşa edilmek mümkün olabilmektedir. Bu da bebeklik döneminden başlayarak gelişimin her aşamasında doğru yaklaşımlarla desteklenerek güçlendirilmelidir (Dilci, 2017).

Anneler bebeklerinin dünyaya gelmesiyle büyük bir heyecan ve mutluluk içine girerler. Doğum sonrası annenin bebeğine olan yakınlığı ilerleyen yıllardaki anne ile bebek arasında ilişkinin şekillenmesinde büyük rol oynayarak bebekle kurulan ilk temas, emzirme duygusal bağlanmayı sağlayan bebeğin gelişimine katkısı önemli fiziksel bir temastır. Bebeklikte bağlanma kavramı belli bir kişiye yönelme güven duyma, tüm vaktini onunla geçirme isteği, herhangi bir korku veya ilgisini çeken bir şeyle karşılaştığı zaman bağlanılan kişinin aranması onu görünce rahatlamasına gibi eşsiz bir duygu ve davranış örüntüsünün temelini oluşturmaktadır. Anne bebek arasındaki bu ilişki ne kadar erken olursa bu yönde oluşacak olan duygusal annelik bağı daha güçlü gelişerek ileriki yaşamına katkı sağlayacaktır. Maternal bağlanma, anne bebek arasında doyumuz, haz verici, eşsiz ve devamlılık gösteren duygusal bir sevgi yumağı ilişkisi kurar ve güven ilişkisi kurulmuş olur. Güvenli bağlanmada çocuklar; kendine güvenen, olaylara karşı rahat davranışlar sergileyebilen, uzlaşa sağlayan, daha sosyal ve kişiler arası ilişkilerde samimi yaklaşabilen, olumsuz duyguları rahatça ifade edebilen davranışlar sergilerler. Güvensiz bağlanma geliştiren çocuklar ise sosyal izolasyon eğilimli, kavgacı, düzen bozucu,

akranlarına ve öğretmenlerine karşı agresif ve sorumsuz davranışlar sergilediği gözlenmiştir. Güvensiz bağlanan çocuklarda duygusal, zihinsel ve dil gelişimi açısından risk oluşturmaya ileri yaşamında olumsuz sonuçlara sebep olduğundan bu ilişkinin güçlü olması karakter gelişimini de etkilediğinden önemle üzerinde durulmalıdır (Sümer & Güngör, 1999; Kavlak, 2004; Soysalı ve ark., 2005; Çapuk, 2018).

Okul öncesi dönem ve karakter gelişimi

Karakterin şekillendiği en önemli dönemlerden biri de okul öncesi dönemdir. Okul öncesi dönemde çocuğun sosyal-duygusal gelişimi, fiziksel gelişimi, bilişsel gelişimi, psikomotor gelişimi açısından en hızlı geliştiği dönemdir. İlk başlarda nesnelere dokunarak, nesnelere ısırarak, onları hareket ettirerek tanımayla başlayan bu öğrenme süreci yerini merak duygusu öğrenme isteğinde artma dönemine bırakmaktadır. Bu dönemdeki tecrübeleri zamanla onun ileriki sosyal ve akademik başarısını ve kişiliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu aynı zamanda gelecekte nasıl bir insan olacağını belirtmektedir. Okul öncesi dönemde öğrenilen bilgi ve davranışların büyük bir kısmını gözlem yaparak ve taklit şeklinde yaptıkları bu sebeple hem anne ve babaların hem de okul öncesi eğitim kurumlarının iş birliği içerisinde onların gelişimine katkı sağlayacak zengin uyarıcı çevre sunma ve model alma sorumluluğu bulunmaktadır. Çocuğun yaşamı üzerinde etkili olan sosyal, kültürel ve fiziksel çevre desteklenmelidir (Sapsağlam, 2016). Bu dönemde çocuğun ileriki hayatını da etkilediği için olumlu yönde davranışlar sergilemesine ve geliştirmesine yardımcı olunmalıdır (Arslan & Özbey, 2019). "Karakter, çocuğun içinde bulunduğu aile ve topluma göre şekillenen; bireyin doğuştan getirmediğinin aksine sonradan kazandığı davranışlar bütünüdür." (Özbey ve ark., 2014). Çocuğun iyi bir karakter kazandırmak için başta aile olmak üzere, okul öğretmenleri, arkadaşları ve yakın çevresi çocuğun gelişmesine önemli katkıları olan bir sürece dahil olmaktadır (Arslan & Özbey, 2019).

Psikoseksüel gelişim kuramında Sigmund Freud, kişiliğin gelişimini bireyin bebeklik ve çocukluk yıllarına bağlayarak "id, ego, süperegö" nun birleşiminden oluştuğunu ifade etmiştir.

İd: Kişinin en kaba, en ilkel, kalıtımsal dürtü ve arzularını kapsamaktadır. İd, zevk ilkesine göre hareket eder ve zaman kaybettirmeden isteklerinin yerine getirilmesini asla bekletilmemeyi, bir dakika bile beklemeye tahammülü yoktur. Kişinin istedikleri karşılanmayınca saldırganlık dürtüleri oluşmaya başlar. Bebekler kişiliği bakımından id özelliğini taşımakta çünkü bebeklerde mantıksal düşünme, toplumsal sınırlamalar ve koşullar yoktur, tek istedikleri ihtiyaçlarının giderilmesidir. Bebekler birinci yıllarının sonlarına doğru her istediklerinin gerçekleşmeyeceğini ve buna alışmaları gerektiğini öğrenirler. Bu gerçekler zincirinde kendilerine yeni yapılar oluşturarak başa çıkmaya çalışırlar. Bu yapı "ego" olarak tanımlanmaktadır.

Ego (Benlik): "id"i kontrol eden, doğuştan gelen ve belli bir süreç ile devam eden ego insanın biyolojik yapısına ters olan veya gerçeklere uygun örtüşmeyen eylemleri bilinçaltında bastırmasıdır. Gücünü "id" den alan ego zamanda uyum sağlamaktır. Ego toplumsal düzeni bozmadan kendi sorunlarına çözüm bulma çabası içerisinde. İd her istediğini yerine getirmeye çalışırken, ego ise istekleri için sabırla beklemeyi daha gerçekçi olmayı bunun yanı sıra içgüdüsel hazlarını da erteleyebilmektedir.

Süperegö: Freud'a göre süperegö toplumsal kuralları kapsayan zamanla ailelerin ve toplumsal kontrol mekanizması ile şekillenen ideal benlik halini oluşturur. Yani çocuğun

sorumluluk ve ahlaki duygularını temsil eder. İdeal benlik zamanla ego tarafından itilmesiyle süperegönün bir bölümü bilinç dışına itilebilir. Süperegö bireyin 3-4 yaşlarına gelmesiyle beraber gelişmeye başlayan ve birkaç yıl daha gelişime devam eden kişiliğin son evresini temsil etmektedir.

Freud'un zihinsel şemasında vicdan, kişisel ve toplumsal boyutu ile süperegöyü göstermektedir. Süperegö bireyi iyi olmaya yöneltmek ahlaka ve topluma uygun davranışlar yapmasına, uygunsuz davranışlardan sakınmasına olanak tanır. Şu hâlde toplumda büyük öneme ve role sahip ailelerin (anne, baba, yakın büyükler) onların sadece kişiliklerini değil aynı zamanda onların kültür değerlerini, adet ve gelenekleri taşımalarına iyi bir birey olmalarına katkı sağlar. Sosyal kuralları ve değerleri içselleştiren çocuklar davranışlarını bu kural ve değerlere uyarlayarak sosyal bir rol üstlenirler. Kısacası, id bireyin ihtiyaçlarını, süperegö ise sosyal bir görüşü ifade eder. Ego ise id arzusunu sosyal olarak kabul edilebilir bir düzeye yükselterek dengeleyici görevi görür. Freud psikoseksüel gelişim kuramında, kişiliğin yaşamın ilk yıllarında şekillendiğini savunmuştur. Erikson ise psikososyal gelişim kuramında, kişilik gelişimin yaşamın tüm evrelerinde şekil aldığı bir süreç olarak açıklamıştır. Erikson kuramında doğuştan gelen kişilik özelliklerinin yanı sıra aile, yakın çevre, öğretmen gibi etkenlerin önemliliğini de vurgulamıştır (Arslan & Özbey, 2019; Ceylan, 2019).

Ergenlik dönemi ve karakter gelişimi

Karakter, kişinin entelektüel ve ahlaki alışkanlıklarından oluşur. Hem iyi alışkanlıkları içerir hem de erdemler ve kötü alışkanlıklar veya ahlaksızlıklar; birlikte ele alındığında, tüm bu alışkanlıklar kişiliklerimizi oluşturur. Karakter eğitimi karmaşık bir konudur. Sadece kuralları bilmeyi içermez ve iyi davranış kalıpları, aynı zamanda ahlaki anlamak ve bir duyarlılık ve endişe geliştirmek gerekir. Her çocuk doğumdan itibaren karakterin yapı taşlarını oluşturmaya başlar. Temel ahlaki his, insan sisteminin doğal bir parçasıdır ancak yetiştirme ve bakımdan sorumlu kişiler, kurumlar tarafından etkilenebilmektedir. Bu dönemde karakterin yapı taşları olan öz farkındalık, özdenetim, empati ve adalet gibi olumlu biçimlendirilmiş bir yapı oluşturmak için bu blokların yükseltilmesi gerekir. Bu karakter geliştirme süreci demokratik bir toplum inşa etmek için zorunludur. Bir kişinin ahlaki kimliği, onun ahlaki eyleme olan bağlılığının en iyi habercisidir. Ergenlik döneminde, tutarlı bir benlik duygusu inşa etme süreci olarak kimlik oluşumu devam eder. Ergenler sistematik bir benlik duygusu geliştirirken, ahlaki davranışlarında onlara rehberlik edecek inançlar, davranışlarda iyi karakter özellikleri teşvik edilebilir (Köse, 2015).

İnsan karakteri üzerine yapılan çalışmalar, birçok bilimsel disiplinler ve çok çeşitli kavramsal çerçeveler ve tanımlar kullanılmıştır. İnsan karakter gelişim hakkında Aristoteles kişinin karakteri "erdemler" (veya "Erdemler" in Latince kökü olan "güçlü yönler") olarak ifade edilmiş. Bir bireyin davranış biçimi onun tanımlayıcı kalıbı niteliğindedir. Bu kullanımda erdemler, bir bireyin kişisel ve sosyal adaptasyonu için yaptığı pozitif değerleri olan davranış alışkanlıklarıdır. Aristoteles duygu, düşünce ve eylem arasında: iyi insanlar harekete geçer rasyonel düşünceye uyum sağlar ve yaptıklarıyla iyi karakteri bir uyum hali olarak tanımlamıştır. Çoğu insan gelişim sırasında, kendi karakteri olmaktan uzaklaşır. Duygular, düşünceler, eylemler ve erdemlerle ilgili sık sık değişime uğrayabilir. Bazıları büyürken bazıları olgunlaştıktan sonra bunların farkına varabiliyorlar. Gelişimin her aşamasında her bireyin farklı bir erdem profili vardır (Malin ve ark., 2017). Bazı

insanlar için, yaşam dönemlerinin bazı bölümleri hiç yaşanmamış gibi algılanırken bazı dönemler ise “hiç bitmeseydi keşkeleriyle” sürebilir. Bu bağlamda, ergenlik döneminde gerçekleşen karakter oluşumuna etki eden bazı yapı deneyimlerini oluşturmak için farkında olmadan yanlış deneyimlerde yapmaları mümkündür. Buna sebep olarak şehirleşmenin oluşturmuş olduğu bazı bazı durumlar kişiler arasında farklı oluşumlu karakterler doğrulabilmektedir. Karakter oluşumunda buhranlı bir dönem olan ergenlik dönemi sürecinde kimi zaman psikolojik bir başarı veya başarısızlık olarak kişiliğe yerleşen bilişsel örüntüler mevcuttur. Bu dönemde kazanılan başarı nasıl ki en doruk noktasında yaşanıyorsa bu duruma ulaşmadan kaygı ve acı verici bir noktaya da dönüşebilmektedir. Bazı durumlarda da kazanılan bu başarılar engellerin üstesinden gelme şeklide olabilir. İnsanlar bu yönde kendilerini geliştirmek için kimi zaman zor hedefler ortaya koyarken, kimi zaman da kişisel gelişim programlarına üye olmaktadır. Kimi ebeveynlerin çocuklarının çok erken yaşlardan itibaren stres yönetmeye yardımcı olmak için destek aldıkları bilindik bir durumdur (Dilci, 2017).

Karakter aynı zamanda çevrenin zihinsel, duygusal ve bedensel aktivitelerden kaynaklanan davranışa verdiği değerdir. Bundan dolayı karakter aile, okul ve çevre iş birliği ile desteklenmeli toplumun dini, milli ve kültürel değerlerini içselleştirmesi ve kendi vicdanında bulması sağlanmalıdır. Bireyler bu değerleri içselleştirmesiyle ve onları kendi ruhunda yerleşmesi sonucunda oluşan erdemlerin bütünü karakter olarak düşünebiliriz (Akçin, 2016).

Yetişkinlik dönemi karakter gelişimi

Genel olarak gelişim, ergenlikten yetişkinliğe kadar geçen süreçte bireyin yetişkin olarak nitelendirilmesi oldukça önemlidir. Gelişimi bir bütün olarak incelediğimizde ergenlik ve yetişkinlik arasında geçen süre bireyin yetişkin olarak nitelendirilmesi oldukça önemlidir. Gelişimde yetişkinlik kavramı, bebeklik, çocukluk ya da ergenlik kadar açık ve somut gerçekler ortaya koymaz. “Yetişkinlik” terimi, Latince “büyümek” kelimesinden gelir bu da yetişkin kişi “büyümüş” kişi anlamına gelir. Burada bahsedilen büyüme hem fizyolojik anlamda hem de psikolojik anlamda büyümeyi kasteder (Atak ve ark., 2016). Genç yetişkinlik dönemi; çocukluk ve ergenlik döneminin sonlarına doğru yetişkinliğin başlangıç evresinde başlar. Artık yetişkinler dünyasına katılma evresine girmişlerdir çünkü yetişkinlerin rollerini keşfetmeye ve üstlenmeye başlarlar. Bununla birlikte erişkin olan genç; enerjisi dorukta olup ileriki yaşamına dönük yeni fikir, düşüncesi yani hedefleri ve beklentileri vardır. Erişkin genç yaşadığı toplum içerisinde yetişkinliğin getirmiş olduğu sorumlulukları üstlenmiş, kişiliği oluşmuş ve karakteri biçimlenmiş olarak hayatına devam eder. Buna istinaden bu dönemde kişiliğin değişmezliğinden, sabitliğinden veya kalıcılığından farklı olarak kişiliğin oluşumuna katkı sağlayan bazı özelliklerden bahsetmek mümkündür. Zekâ, yetenek ve olanakların gelişmesiyle artık yapamayacağı şeylerin sayısında azalma olmuştur. Üzerinde sorumluluk yükü binmiştir. Söz gelimi Nietzsche'nin yaşam felsefesinde belirttiği gibi “Seni iyi tanıyan herkes, olağanüstü yeteneklerin olduğunu bilir. Bunun sana getirdiği büyük bir yük var: Toprak ne kadar zengin olursa orada bir şey yetiştirmemen de o kadar affedilmez olur.” demiştir. Ergenlik başka bir ifadeyle delikanlılık döneminden sonra, genç yetişkinlik çağı devamında gelir. Genç yetişkinlikte, bireyler artık kimliklerini bir başkasıyla birleştirmeye hazırdır. Bu dönem yakın ilişkiler kurma aşamasıdır. Ergenlikte görülen “benmerkezcilik” artık yerini “rol merkezçiliği” ne bırakır. Ayrıca

genç yetişkinlik dönemi geleceğe yönelik beklentileri oldukları için “umut dönemi” olarak da ifade edilmiştir (Kılıç, 2017).

Yaşlılık dönemi karakter gelişimi

Yaşlılık literatürde “ihtiyar” anlamında kullanılmaktadır. Yaşlılık kavramının belirli bir sınır hangi yaşta başladığı olmadığı gibi, toplumda tecrübeli veya deneyimli, güngörmüş olgun insan olma özelliğini taşımaktadır. Genel olarak bakıldığında yaşlılık dönemi durağan bir yaşam döngüsü olan bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal açılardan özgür hareket etmeyi kısmen yitirdikleri, yaşamın birçok alanında çeşitli travmaların olduğu bir dönemdir. Yaşlılar bu dönemlerinde en büyük destekçileri yakınlarının onlara verdiği değer yaşamlarında daha rahat yaşamalarına yardımcı olmalarını psikolojik anlamda rahatlamalarına yardımcı olabilir. Sosyal etkileşimler sonucu bireyin kendi zihninde kurduğu bazı düşünceler ve düşler kişilik algısını oluşturmaktadır. Bireyin, kişilik algısının, sosyal çevrenin etkisiyle şekillenir ve buna paralel olarak gelişen benlik saygısının, birey için önem teşkil etmektedir. Yaşlı bireyler toplumda ailesinde veya kendisini değerli görmesi ya da kendisini bir birey olarak kabul ettirmesinde ve huzurlu bir hayat sürmesinde kişilik algısı önemli rol oynamaktadır. Yaşlıların kendi ailelerinde uzak kalması çevre etkileşiminin azalması sonucunda kişilik algısı düşebilir. Bu algının yaşam doyumu ve sağlıklı yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Kısacası kişilik algısının oturması kaliteli veya kalitesiz zaman geçirmesi önemli bir faktör olmuştur (Uzun, 2020).

Şekil 1. Ev ödevleri ile aile çalışmaları (Akgünlü ve ark., 2005).

Tartışma ve Sonuç

Karakter, bireyin doğduktan sonra aile, okul ve yakın çevrenin ona öğrettiği ve kazandırdığı alışkanlıklar, ahlaki değerlerin etkisi ile şekillenmesi ile devam etmektedir (Oral, 2016). Doğumdan itibaren anne ve babalar bebekleri ile olan ilişkileri duygusal gelişimin sağlıklı olması için önemli rol oynamaktadır. Ebeveynler ile bebekler arasında gelişen güvenli bağlanma güçlü duygusal bir bağ için anahtar rol oynamaktadır. İleriki yaşamları baz alındığında birçok çocukluk ve ergenlik döneminde ortaya çıkan psikopatolojinin kaynağı bebeklik döneminde ebeveynler ile olan bağlanmadan kaynaklanmaktadır (Soysal ve ark., 2005). Güvenli bağlanma ile büyüyen çocuklar ileriki yaşamları düşünüldüğünde karakter gelişimlerine de olumlu katkıları olacaktır. Erken çocukluk dönemlerinde karakter gelişimi, sosyalleşmenin temel hedeflerinde birini oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalarda 24 aylıktan küçük çocuklarda üzücü bir olaya tanık olduklarında örneğin bir oyuncuğı eline verildiğinde veya alındığında duruma empatik tepkiler verdiği bulunmuştur. Çok erken yaşlardan itibaren, bebekler duygusal canlılıkta bireysel farklılıklar

gösterirler. Sözel yetenek geliştikçe, küçük çocuklar eylemlerini rasyonelleştirmeye, adalet ve hakkaniyet konularıyla ilgili endişelerini ifade etmeye başlarlar (Shoshani, 2019). Çocukluk ve ergenlikte hem gencin hem de sosyal dünyalarının gelişebileceği kişisel özelliklerin temelini oluşturan, yaşam boyunca karakter gelişimini beslemek için önemli gelişim dönemleridir. Okullarda verilen eğitimler, spor ve sosyal aktiviteler çocuğun karakterini geliştirmede önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle düzenlenen okul sonrası etkinlikler, karakter gelişimini desteklemek için çok uygun bir ortam olarak görülmüştür (Zarrett ve ark., 2021). Çoğu ebeveyn, erken çocukluk dönemlerinde temel ahlaki nitelikleri aşılacak ister. Övgüye, değer ve arzu edilen özelliklere sahip kişilikleri sağlam bir şekilde yetiştirmeyi umut ederler. Çocukluk ve ergenlik döneminde, ebeveynler onları destekleyici ve sosyalleşmelerine olanak tanımları karakter gelişimlerini olumlu etkilemektedir. Onlarla sosyal konular hakkında iletişim kurarak bireylere ve topluma olumlu katkıları destekleyerek gençlerin özerklik, aidiyet ve yetkinlik için psikolojik ihtiyaçlarının desteklemeleri işsel motivasyonlarını artırmaları bu yönde destekleyici olmaktadır. Karakter yapısı çocukluk döneminden başlayarak ileri yaşlara kadar farklılaşmanın devam ettiğini göstermiştir (Shubert ve ark., 2018). Yaşla birlikte psikolojik olgunluğunda arttığı ve karakter özelliklerinin ile kendi kendini yönetme ve işbirlikçiliğin de arttığı çalışmalarda tespit edilmiştir. 1996 yılında Leming, karakter gelişiminin en hızlı yollardan biri eğitim alanında yapılacak yenilikler olduğunu ifade etmiştir. Karakter gelişimi yaşamın sonraki dönemlerinde sorunları önlemek için bir araç olarak hizmet ettiğine dair çalışmalarda gözlenmiştir. Platon ve Aristoteles'in çalışmalarında karakter geliştirme sürecinde insanların erdemlerini alışkanlık haline gelecek şekilde uyulama eğitimlerini verilebileceğini açıklamışlardır. Karakter gelişimi iyiyi bilmek, iyiyi sevmek ve iyiyi yapmak olarak çerçevelenmiştir. Dünya kültürlerine göre sınıflandırılıp özetlendiğinde evrensel olarak iyi karakterli olayı; bilgelik, bilgi, cesaret, insanlık, adalet ve ölçülülük olarak belirtmiştir (Hall, 2006).

Sonuç olarak; kişiliğin birçok yönü ve bir kişi yaşlandıkça değişen yaşam durumları arasında karmaşık etkileşimler vardır. Karakter gelişimi bebeklikten başlayıp yaşam sonlanınca kadar devam eden bir süreci oluşturur. Her yaş dönemi için karakter gelişimi ayrı değerlendirilmelidir. Kişilik ve karakter gelişimi anne ve babadan gelen genlerden ve çevre etkisi ile şekillenmektedir.

Çıkar Çatışması

Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek

Yazar, çalışma için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız.

Yazar Katkıları

H.Ç: Fikir/Tasarım, Literatür Taraması, Makalenin Yazımı, Kritik Okuma.

Kaynaklar

Acarcan, İ. (2019). *Enneagram ile kendini keşfet*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Akçin, B. (2016). *Ortaokullarda verilen karakter eğitimi ve uygulamalarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bartın Üniversitesi.
- Akgünlü, S., Server, D., Düzgün, Z., & Bükük, A. (2005). *Karakter gelişimi ve sosyal beceri eğitimi ders kitabı*. Levkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı.
- Arslan, K., & Özbey, S. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin karakter eğitimi yetkinlik inançları üzerine bir inceleme. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36, 106-119.
- Atak, H., Tatlı, C. E., Çokamay, G., Büyükpabuşcu, H., & Çök, F. (2016). Yetişkinliğe geçiş: Türkiye'de demografik ölçütler bağlamında kuramsal bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 204-215.
- Ceylan, İ. (2019). Kişilik gelişimi din ilişkisi. *Din ve Bilim: Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 55-61.
- Çapuk, H. (2018). *1-8 aylık bebeği olan annelerin emzirme ve doğum şeklinin maternal bağlanmaya etkisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Dilci, T. (2017). *Çocuklarımızın karakter oluşumu sorunlar ve çözümler*. Konya: Eğitim yayınevi.
- Ekşi, H., Okan, N., & Ayhan, A. S. (2018). İmam hatip lisesi öğrencilerinin karakter gelişiminin yordayıcısı olarak öz düzenleme becerisi ve okul iklim algısı. *Journal of Education in Muslim Societies and Communities*, 2(2), 209-241
- Güler, C. (2017). Açık ve uzaktan öğrenmede bireysel farklılık olarak yaş. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 127-130.
- Hall, S. E. (2006). Developing character identity: A New framework for counseling adults in transition. *Adultspan Journal Spring*, 5(1), 15-17.
- Kavlak, O. (2004). *Maternal Bağlanma Ölçeğinin türk toplumuna uyarlanması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Kılıç, M. (2017). *Gerçek yaşam tadında: Gelişim dönemler 3 yetişkinlik ve yaşlılık*. Ankara: Pegem Akademi.
- Köse, T. Ç. (2015). Character education of adolescents: a case study of a research center. *Education and Science*, 40(179), 295-306.
- Malin, H., Liauw, I., & Damon, W. (2017). Purpose and character development in early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(6), 1200-1215.
- Mertol, S. (2011). *Yetişkin ayrılma anksiyetesi bozukluğu hastalarında mizaç ve karakter özellikleri*. [Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Oral, T. (2016). Kişilik gelişimi. E. Arslan içinde, *Erken çocukluk döneminde gelişim* (s. 86). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık Org. Ltd. Şti.
- Öz, N. (2019). Kimlik ve karakter oluşumunda okulun rolü. *Diyanet İlmî Dergi*, 55, 197-215.
- Özbaşı, S. (2020). Karakter eğitimi açısından Vladimir Tumanov'un romanlarındaki çocuk karakterlerin değerlendirilmesi. *Asya Studies*, 4(12), 11-20.
- Özbey, S., Türkoğlu, D., & Büyüktanır Buldur, A. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin karakter eğitimi yetkinlik inançlarının öğretmenlerin çocuk sevme düzeyleri ve bazı değişkenler ile ilişkisinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 323-344.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-89.
- Sapsağlam, Ö. (2016). Karakter ve değer. Ö. Sapsağlam içinde, *Okul Öncesi Dönemde Karakter ve Değer Eğitimi* (s. xi). Ankara: Pegem Akademi.
- Shoshani, A. (2019). Young children's character strengths and emotional well-being: Development of. *The Journal of Positive Psychology*, 14(1), 86-102.
- Shubert, J., Syvertsen, A., Wray-Lake, L., & Metzger, A. (2018). Examining character structure and function across childhood and adolescence. *Child Development*, 90(4), e505-e524.
- Soysalı, Ş., Bodur, Ş., İşeri, E., & Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 8(2), 88-99.
- Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve

- kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikolojisi Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Şimşek, S., & Alkan, V. (2019). Karakter ve değer eğitimi dersinin kazanımları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 1-2.
- Türk Dil Kurumu*. (2022, Ekim 30). <https://sozluk.gov.tr/>. adresinden alındı
- Uzun, S. (2020). Yaşlılarda, kadınlarda ve adölesanlarda kişilik algısı değişimi ve nedenleri. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 440-444.
- Zarrett, N., Liu, Y., Vandell, D., & Simpkins, S. (2021). The Role of organized activities in supporting youth moral and civic. *Adolescent Research Review*, 6, 199-227.